

Māṇḍūkyopaniṣat-kārikā I i Bṛhadāraṇyaka-upaniṣad

A short prose text of *Māṇḍūkya-upaniṣad*, together with the first chapter of its versed commentary called *Māṇḍūkyopaniṣat-kārikā*, is translated and commented on. In the appendix a connection of both these texts to the much older *Bṛhadāraṇyaka-upaniṣad* is discussed. The article further discusses a possibility that the teaching of the four steps of supreme Self from *Māṇḍūkyopaniṣad* and *Māṇḍūkyopaniṣat-kārikā* is modeled upon the model of the teaching of three levels of consciousness from *Bṛhadāraṇyaka-upaniṣad* 4.3-4.4.25, and on the model of the teaching of four steps of a *gāyatrī* verse from *Bṛhadāraṇyaka-upaniṣad* 5.14.2-7.

Uvod

Māṇḍūkya-upaniṣad je sanskrtski prozni tekst koji se sastoji od dvanaest odjeljaka i pripada *Atharva-vedil*. Po Deussenovoj podjeli upaniṣadi (1906: 22-26), *Māṇḍūkya* uz *Praśnu* i *Maitrīyaṇīyu* pripada mlađoj skupini kasnijih proznih upaniṣadi. Od njih je, po De-

¹ Čini se da je nekoć postojala *rgvedska* grana *Māṇḍūkeya* koja je imala i svoju *samhitu*. Grana *Māṇḍūkeya* se, uz sačuvanu recenziju *Rk-samhite* grane *Śākala* i izgubljene recenzije *Bāskala*, *Āśvalāyana* i *Śāṅkhāyana*, spominje u poslijevedskome tekstu *Caranayvīha*. (Gonda 1975:16)

ussenovu mišljenju, starija skupina proznih upaniṣadi kojoj, uz *Bṛhadāraṇyka-upaniṣad*, pripadaju *Chāndogya*, *Taittirīya*, *Aitareya*, *Kauśītaki* i *Kena*, te skupina srednjih metričkih upaniṣadi (*Kāṭhaka*, *Īśā*, *Śvetāśvatara*, *Muṇḍaka* i *Mahānārāyaṇa*)².

Uz proznu je *Māṇḍūkya-upaniṣad* sačuvan komentar koji se sastoji od 215 kitica u metru *śloka* što su raspoređene u četiri poglavla. Ti se mnemotehnički stihovi nazivaju *kārikāma* i odatle naziv *Māṇḍūkyopaniṣat-kārikā*³. Tradicija jednodušno pripisuje *kārike* Gauḍapādi⁴ kojemu se kao učenik navodi Govinda koji se smatra učiteljem Śaṅkarinim⁵.

Prvo se poglavje naziva *Āgama-prakaranom* (poglavlјem o svetoj predaji) i sastoji se od 29 kitica, drugo

2 Još su kasnije atharvavedske upaniṣadi koje Deussen dijeli na grupu što se bavi razradom tema iz starijih upaniṣadi (*Garbha*, *Prāṇagnihotra*, *Piṇḍa*, *Ātma*, *Sarvopaniṣatsāra*, *Gāruḍa*), na grupu yoginskih upaniṣadi (*Brahmavidyā*, *Kṣurikā*, *Cūlikā*, *Nādabindu*, *Brahmabindu*, *Amṛtabindu*, *Dhyānabindu*, *Tējobindu*, *Yogaśikhā*, *Yogatattva*, *Hāṃsa*), na upaniṣadi posvećene isposnitvu ili samnyāsi (*Brahma*, *Saṃnyāsa*, *Āruṇeya*, *Kaṇṭhaśruti*, *Paramahansa*, *Jābāla*, *Āśrama*). Na kraju dolaze upaniṣadi posvećene bogovima Śivi (*Atharvaśiras*, *Atharvaśikhā*, *Nīlarudra*, *Kālāgnirudra*, *Kaivalya*) i Viṣṇuu (*Mahā*, *Nārāyaṇa*, *Ātmabodha*, *Nṛsiṁhatāpanīya*, *Rūmatāpanīya*). (Deussen 1906: 26)

3 U rukopisnoj i komentatorskoj su se tradiciji sačuvali i drugi nazivi, kao što su *Gauḍapādīya-kārikā*, *Āgama-(Gauḍapādīya)-śāstra*, *Upadeśagrantha*, *Āgamagranta* i *Māṇḍūkya-vārtika*. Buddhički filozof Kamalaśila (oko 700-750. po Nakamuri [1989: 82]) tekst naziva *Upaniṣad-sāstrom*. Za naslov sam se *Māṇḍūkyopaniṣat-kārikā* odlučio jer, osim što je potvrđen u kolofonima rukopisa po kojima je napravljeno izdanje AnSS (*gauḍapādācāryakṛta māṇḍūkyopaniṣat-kārikā*), najbolje opisuje što sve tekst sadrži.

4 Nekada se on naziva i Gauḍacaraṇa, Gauḍapādācārya i Gauḍācārya. (Nakamura 2001: 307) Walleser je (1910:1ff) ustvrdio da Gauḍapāda nije ime autora već naziv koji označuje bengalsku vedāntsku školu u sklopu koje je *ManUK* sastavljen. Po Nakamuri (2004: 310) Gauḍapāda bi moglo biti ime redaktora teksta.

5 Govinda se navodi kao učitelj Śaṅkarin u kolofonima uz rukopise pa tako i u kolofonima uz izdanja tekstova.

Vaitathya-prakaranom (poglavlјem o lažnosti) i sastoji se od 38 kitica, treće *Advaita-prakaranom* (poglavlјem o nedvojstvu) i sastoji se od 48 kitica. Četvrti se poglavje naziva *Alātaśānti-prakaranom* (poglavlјem o umirivanju ugaraka) i sastoji se od 100 kitica. Dvanaest se odjeljaka *Māṇḍūkya-upaniṣadi* nalaze raspoređeni samo među *kārikāma* prvoga poglavla pa se onda samo ono smatra komentarom uz *Māṇḍūkya-upaniṣad*. Nakon šestoga odjeljka *ManU* (*ManU* 1-6) pojavljuje se prvi devet *kārikā* (*ManUK* 1.1-9) koje predstavljaju komentar uz tih šest odjeljaka. Zatim slijedi *ManU* 7. koju tumače *ManUK* 1.10-18. Poslije *ManUK* 1.18. slijede četiri odjeljka *ManU* (7-11) uz koje se nalaze *ManUK* 1.19-23. Uz završni se odjeljak *Māṇḍūkyayupaniṣadi* (*ManU* 12) nalazi zadnjih pet *kārika* (*ManUK* 1.24-29) koje ga tumače. Iz toga vidimo da prva *kārikā* komentara dolazi tek nakon šestoga odjeljka upaniṣadi i da komentar nije pravilno raspoređen uza svaki upaniṣadski odjeljak. Također bi se moglo reći da *kārike* nisu komentar u tehničkome smislu jer se bave samo nekim upaniṣadskim mjestima koja su se tumaču očito činila važnijima, dok neka druga nejasna mjesta koja traže pojašnjenje starodrevni tumač nije ni pokušavao protumačiti⁶. Drugo, treće i četvrti poglavje *ManUK* više uopće ne raspravljaju o temama iz *Māṇḍūkya-upaniṣadi* već nastavljaju razvijati sasvim nove teme koje ni ne nalazimo u *ManU*. Uz to je očigledan i sve jači utjecaj buddhičkoga nauka i tehničkih termina buddhičke filozofije, čemu

6 Npr. u komentaru se uz *ManU* 3.-5. ni ne pokušava objasniti kojih su to sedam udova i devetnaest lica prvi triju stopa. Najstariji sačuvani komentar uz *ManUK* koji se pripisuje Śaṅkari prvi pokušava protumačiti značenje tih riječi.

je vrhunac četvrto poglavlje. Po Nakamuri (2004: 302-305) samo prvo poglavlje predstavlja komentar uz *ManU* dok su ostala poglavlja samostalna djela koja su redaktorskim zahvatom spojena s komentarom uz *ManU*. Po takvu je tumačenju prvo poglavlje *ManUK* jezgra djela na koju su nadodana tri manja samostalna djela koja postupno pokazuju sve veći i veći buddhički utjecaj⁷ otkrivajući time i kronološki redoslijed nastanka djela⁸.

U ovome radu predstavljam prijevod *ManU* zajedno s *kārikama* prvoga poglavlja nakon čega slijedi studija o vezama s *Bṛhadāraṇyaka-upaniṣadi* i njezinu utjecaju na nauk o četirima stopama sopstva koji je izložen u *ManU* i *ManUK*.

7 U prvome poglavlju Nakamura (2004: 303) vidi utjecaj Madhyamaka, u drugom i trećem utjecaj vijñānavādski dok se četvrto poglavlje po njemu gotovo može shvaćati kao buddhičko djelo.

8 Nakamurina mi se raščlamba čini najprimjerenijom jer stoji u sredini krajnjih tumačenja kao što je Bhattacharyino (1943) koji je također tvrdio da se *ManUK* sastoje od četiriju samostalnih djela. Bhattacharya, međutim, ne samo da je tvrdio da *kārike* uopće nisu komentari uz *ManU* već je tvrdio da su *kārike* starije od same upaniṣadi. (Bhattacharya 1943: xxxix-xlvii) Za kritiku stajališta Bhattacharyinih v. Karmarkar (1953: xxiii-xli) i Mahadevan (1952) koji uvjeren u jedinstvo djela kritizira Bhattacharyu kroz cijelu knjigu. Jednu je od najzanimljivijih studija o *ManUK* sastavio Tilman Vetter (1978) koji je također tvrdio da je *ManUK* sastavljena od četiriju samostalnih djela od kojih je po njemu najstarije četvrto a najmlade prvo poglavlje. King (1995: 45-49) zauzima donekle neutralno stajalište priznajući složenu strukturu djela ali za razliku od Nakamure (2001: 302) tvrdi da postoji jedinstven kontinuitet misli kroz cijelo djelo. Cole (1982) i Comans (2000) tumače filozofski nauk *ManUK* ne ulazeći duboko u kritiku teksta.

Tekst i prijevod

Māṇḍūkya-upaniṣad 1-6:

om ity etad akṣaram idam sarvam
tasyopavyākhyānam bhūtam bhavad
bhaviṣyat iti sar vam oṃkāra eva l yac
cānyat trikālātītaṁ tad apy oṃkāra
eva ll *ManU* 1. ll

”Om̄“ – taj je (neraspadljivi) slog sve ovo; prošlo, sadašnje i buduće, sve je upravo glas om̄ – takvo je njegovo tumačenje. Što je god drugo nadišlo tri vremena⁹ to je također glas om̄.

**sarvam hy etad brahmāyam ātmā brahma so
'yam ātmā catuṣpāt ll *ManU* 2. ll**

Ovaj je *brahman* uistinu sve, *brahman* je ovo sopstvo; to je takvo sopstvo četverostopno.

9 U *SvU* 6.5.b nalazi se slična tvrdnja s tim da se u *SvU* govori o „tome“ (*sah*) koji je *parastrikālād* dok se u *ManU* govori o slogu *om̄* koji je *trikālātīta* što također znači „onkraj triju vremena“.

jāgaritasthāno bahiḥprajñāḥ saptāṅga
ekonavimśatimukhaḥ sthūlabhug vaiśvānarah
prathamaḥ pādaḥ || ManU 3.||

Prva je stopa *Vaiśvānara*¹⁰, stoji u budnome stanju, proznaja joj je vanjska, ima sedam udova¹¹ i devetnaest lica (usta)¹² i iskušava grubu tvar.

svapnasthāno ‘ntaḥprajñāḥ saptāṅga
ekonavimśatimukhaḥ praviviktabhuktaijaso
dvitīyaḥ pādaḥ || ManU 4.||

Druga je stopa Jarovita (*taijasa*), stoji u stanju sna, proznaja joj je unutarnja, ima sedam udova i devetnaest lica (usta) i iskušava ono što je tanahno.

yatra supto na kañcana kāmaṇi kāmayate na
kañcana svapnam paśyati¹³ tat suṣuptam |
suṣuptasthāna ekībhūtaḥ prajñānaghana¹⁴
evānandamayo hy ānandabhukcetomukhaḥ
prajñāḥ tr̥tiyah pādaḥ || ManU 5.||

Duboki san ono gdje duboko usnuli ne želi nikakvu želju i gdje ne vidi nikakav san. Treća je proznajna stopa koja stoji u stanju duboke usnulosti (ili u stanju duboko usnu loga) koja je nakupina razaznaje gdje se postaje jedno, kojoj su usta svijest koja iskušava blaženstvo jer se ona sastoji od blaženstva.

10 Tradicionalno se tumači: „ona koja pripada svakomu mužu (čovjeku)“. *Vaiśvānara* je i naziv za vid ognja.

11 Tumačeći tvrdnju da sopstvo koje pripada svakomu mužu ima sedam udova Šaṅkara citira *ChU* 5.18.2. gdje je blještavo (nebo) glava *vaiśvānare*, mnogostruko (sunce) mu je oko, dah mu je ono koje posjeduje mnoge putove, protežno (prostor) mu je tijelo, obilje (voda) je mjeđur, zemlja su mu stope a usta su mu organj *āhavaniya*. Problem s tim tumačenjem jest to da *ChU* dodaje još neke udove kao što su žrtveni prostor koji predstavlja grudi *vaiśvānare*, žrtvenu travu koja mu je dlaka, organj *gārhapatyā* koji mu je srce i organj *anvāhāryapacana* koji mu je pamet. To je ukupno jedanaest udova!

12 Devetnaest su lica po Šankari: pet organa spoznaje (*buddhīndriya*), pet djelatnih organa (*karmendriya*), pet dahova, pamet (*manas*), um (*buddhi*), ego (*ahaṅkāra*) i misao (*citta*). To se tumačenje slaže sa Šankarinom *BSBh* 2.4.6. gdje se također nabrajaju organi spoznaje (*buddhīndriyāṇi*), djelatni organi (*karmendriyāṇi*), *manas*, *buddhi*, *ahaṅkāra* i *citta*. I u *BAUBh* 3.9.4., *BhGBh* 3.7. Šaṅkara spominje *karmendriye* i *buddhīndriye*. U *BhGBh* 13.5. Šaṅkara opisuje 24 tattve sāṃkhye koristeći naziv *buddhīndriyāṇi*. U tom opisu nedostaje *citta* isto kao i u *BhGBh* 13.14. gdje se spominju *buddhīndriye* i *karmendriye*. Moglo bi se reći da je naziv *buddhīndriye* za organe spoznaje (umjesto *jñānendriya* u *SamK* i *KsU*) dobro potvrđen u Šaṅkarinim djelima.

13 Ova je cijela rečenica preuzeta iz *BAU* 4.3.19 gdje se, kao i u *ManU* 5., opisuje treće stanje. U *BAU* se prve dvije stope (*pāda*) nazivaju medama (*anta*): *buddhānta* (meda budnosti), *svapnānta* (meda sna). Treća se meda u *BAU* naziva *supta*.

14 Složenicu *prajñānaghana* nalazimo u *BAU* 4.5.13.

eṣaḥ sarveśvara eṣa sarvajñā eso 'ntaryāmy
eṣa yoniḥ sarvasya prabhavāpyayau hi
bhūtānām || ManU 6.||

Ta je (stopa) gospod svega, ona je sveznalac,
ona je nutrodržac, ona je maternica svega,
postanak i utok bića.

*Māṇḍūkya-kārikā 1.1-1.9:*¹⁵

bahiḥprajño vibhuḥ viśvo hy antaḥprajñas tu
taijasah |
ghanaprajñaḥ tathā prājña eka eva tridhā
smṛtaḥ || ManUK 1.1||

Vanjska proznačja Svačija, nutarnja je Jarovita,
Proznačna skup je proznaće. Jedno se pamti kao
tri.

(Svačija (*viśva*¹⁶) je [stopa], kojoj je proznačja izvanjska,
prožimajuća, Jarovita (*taijasa*) je [stopa], naprotiv, ona
koje je proznačja unutarnja. Proznačna (*prājña*) je [sto-
pa] takva da je zbijena proznačjom. Tako je jedno [sop-
stvo] upamćeno kao trostruko.)

¹⁵ Iza metričkoga prijevoda kārikā, koji nije posve doslovan, u zagradama je
dan doslovan prozni prijevod. Upanišadski je tekst u prozi pa se uz sanskrtski
tekst, naravno, nalazi samo prozni prijevod.

¹⁶ U *kārikāma* se ne koristi riječ *vaiśvānara* već *viśva*. Karmarkar (1953:57)
misli da je to zato što je *vaiśvānara* u BS 1.2.24. najviši brahman.

dakṣiṇākṣimukhe viśvo manasy antas tu
taijasah |
ākāše ca hṛdi prājñas tridhā dehe
vyavasthitah || ManUK 1.2.||

Svačija u desnom oku, u pameti Jarovita,
Proznačna se srcem stere. Razređeno tijelom na
tri.

(Svačija je na licu u desnom oku, Jarovita je, naprotiv,
unutra u pameti. Proznačna je u prostoru u srcu; [jed-
no je sopstvo] trostruko raspoređeno u tijelu.)

viśvah hi sthūlabhuṇ nityaṁ taijasah pravivik
tabhuk |
ānandabhuk tathā prājñas tridhā bhogaṁ ni
bodhata || ManUK 1.3.||

Tvarninu kuša Svačija, tanahninu Jarovita,
Proznačna kuša blaženstvo. Znaj: "iskustvo je tro
jako!".

(Svačija [stopa] vječno iskušava grubu tvar, Jarovita
tanahu. [Isto tako] Proznačna je takva da iskušava
blaženstvo; znaj da je iskustvo trostruko!)

sthūlam tarpayate viśvam praviviktaṁ tu tai
jasam |

ānandaś ca tathā prājñām tridhā tṛptiṁ nibod
hata || ManUK 1.4. ||

Tvarnina hrani Svačiju, tanahnina Jarovitu,
Blaženstvo pak Proznajnu. Znaj uživanje je
trostruko!

(Tvarnina zadovoljava Svačiju a tanahnina Jarovitu.
Tako i blaženstvo Proznajnu; znaj da je užitak tro-
struk.)

triṣu dhāmasu yadbhojyaṁ bhoktā yaś ca
prakīrtitaḥ |
vedaitadubhayaṁ yas tu sa bhuñjāno na
lipyate || ManUK 1.5. ||

Što se kuša u tri stanja a tko se zove kušatelj –
tko to oboje poznaje, taj se ne prlja kušajuć.

(Tko zna ovo oboje – ono što se uživa i onoga koji se
naziva uživateljem u trima boravištima, taj se uživa-
jući ne prlja.)

prabhavaḥ sarvabhāvānāṁ satām iti
viniścayaḥ |

sarvam janayati prāṇaś ceto 'mśūn puruṣaḥ
pr̥thak || ManUK 1.6. ||

Sva suća bivstva nastaju – i to je posve sigurno,
Sve to dah što je osoba ko zrake svijesti porađa.

(Postanak pripada svima sućim bivstvima, to je sigur-
no. Dah koji je osoba porađa sve odvojeno [kao] zrake
svijesti.)

vibhūtiṁ prasavaṁ tv anye manyante
sr̥ṣṭicintakāḥ |
svapnamāyāsarūpeti sr̥ṣṭir anyaiḥ vikalpitā ||
ManUK 1.7. ||

Misleć jedni o stvaranju drže rađanje širenjem,
a drugi ga zamišljaju sličnim obmani ili snu.

(Jedni koji promišljaju stvaranje smatraju da je isho-
diše širenje. Po drugima je stvaranje zamišljeno kao
slično obmani ili snu.)

icchāmātram̄ prabhoḥ sṛṣṭir iti sṛṣṭau viniścitāḥ |
 kālāt prasūtim̄ bhūtānām̄ manyante
 kālacintakāḥ || ManUK 1.8.||

Uvjereni u stvaranje drže ga htijenjem Gospoda,
 Drugi misle o vremenu: "Iz njeg' se bića rađaju".

(Oni koji su čvrsto uvjereni u stvaranje [kažu] – stvaranje je samo želja Gospoda. Oni koji promišljaju vrijeme smatraju da se iz vremena rađaju bića.)

bhogārtham̄ sṛṣṭir iti anye krīḍārtham̄ iti
 cāpare l
 devasyaiṣa¹⁷ svabhāvo 'yam āptakāmasya kā
 sprhā || ManUK 1.9.||

"Iskustvu služi stvaranje", "Igri baš služi" – drugi će.

"Ono je Bogu svoja bit! Što da želi tko ima sve?"

(Po jednima stvaranje služi iskustvu, a po drugima služi igri. To je ono vlastito bivstvo Boga – za čime bi žudio onaj koji je dosegao želje? ¹⁸)

¹⁷ King je (1995: 26, 263.ft.30) emendirao *devasyaiṣasvabhāvah* u *devasyaiṣasvabhāvo* rastavljajući ovako riječi: *devasya aiśasvabhāvah*. Drugu je pādu preveo na sljedeći način: „This again is the lordly own-nature of the divine, for what desire is there for the one who has obtained all wishes.“

¹⁸ Po Šaṅkari riječi *āptakāmasya kā sprhā* pobijaju sve nazore nabrojene u ManUK 1.7.-1.9. jer za onoga koji je ostvario sve želje nema želje iz koje bi se stvorio svijet niti mu je svijet potreban kako bi u njemu uživao ili kako bi se u njemu igrao.

Māṇḍūkyā-upaniṣad 7:

nāntahprajñām̄ na bahiḥprajñām̄
 nobhayataḥprajñām̄ na prajñānaghanaṁ
 na prajñām̄ nāprajñām̄ l adr̄ṣṭam̄
 avyavahāryam̄ agrāhyam̄ alakṣaṇam̄
 acintyam̄ avyapadeśyam̄ ekātmāpratyayasāram̄
 prapañcopaśamaṁ sāntaṁ śivam¹⁹ advaitam̄
 caturtham̄ manyante l sa ātmā sa vijñeyah ||
 ManU 7.||

Nije joj proznaja unutarnja ni vanjska niti su joj obje proznaje; nema ni grumen proznaje niti je proznajuća ni neproznajuća; Četvrtu²⁰ [stopu] smatraju neopazivom, neuobičajenom, nezahvativom, neobilježenom, nezamilivom, neodredivom, takvu kojoj je bit shvaćanje o jedinstvusopstva, utrnućem umnažanja, umirenom, blagom i nedvojstvenom. To je sopstvo, to treba razaznati²¹.

¹⁹ Buddhistički filozof iz 2.-3. st. Nāgārjuna u posvetnoj kitici svoga djela *Mūlamadhyamaka-kārikā* naziva *pratītyasamutpādu* (zavisni ili uvjetovani nastanak) *prapañcopaśama* (utrnuće umnažanja), *śiva* (blag).

²⁰ U upaniṣadi se pojavljuje riječ *caturtha* (četvrtka) koja u *kārikāma* postaje *turya* (četvrtka) u smislu četvrtne stope sopstva.

²¹ Nakamura je (2004: 215ff) primjetio da *ManU 7.* ne sadrži tradicionalne upaniṣadske pojmove već da se u svim tim negativnim pojmovima prepoznaće

nivṛtteḥ sarvaduhkhānām īśānah prabhur
avyayaḥ |
advaitaḥ sarvabhāvānām devas turyo vibhuḥ
smṛtaḥ || ManUK 1.10. ||

Gospod neprolazni, moćan zaustaviti sve patnje,
K'o nedvojstven Bog svih bića, sveprisutan,
Četvrti, zna se.

(Gospod moćan obustaviti sve боли, nepromjenjiv, upamćen je kao Četvrta [stopa], kao nedvojstveni, sveprisutni Bog svih bića.)

kāryakāraṇabaddhau tāv iṣyete viśvataijasau |
prājñāḥ kāraṇabaddhas tu dvau tau turye na
sidhyataḥ || ManUK 1.11. ||

mahāyānski utjecaj. Tako se u *Prajñāpāramitā-sūtri* za prazninu (*śūnya*) kaže da je *avyavahāra*, dok su pojmovi *agrāhya* i *alakṣaṇa* karakteristični za buddhištiku filozofiju i ne pojavljuju se kao tehnički pojmovi u brahmanističkim filozofskim školama. Šaṅkara tumači riječ *alakṣaṇa* kao *aliṅga*. Nakamura smatra da je to tumačenje nategnuto i da smislu više odgovara nešto kao „bez oblika“ kako se riječ prevodila u kineskome buddhizmu. Riječ *upaśama* je također dobro potvrđena u buddhištičkim tekstovima. U ovom odlomku valja zapaziti i to da četvrt stopa nije nakupina proznaće (*prajñānaghana*) što je u potpunom raskoraku s BAU 4.5.13 gdje se upravo za sopstvo kaže da je *prajñānaghana*. Ipak ovaj odlomak pokazuje izrazitu pojmovnu sličnost s BAU (K) 4.5.13 gdje sopstvo poput grumena soli nema ni unutrašnjosti (*anantara*) ni vanjskosti (*abāhya*) baš kao što četvrt nema ni unutarnje ni vanjske proznaće a nije ni nakupina proznaće. *ManU* 7 se tako nadovezuje na BAU 4.5.13 ali je i nadilazi stavljajući četvrtu stopu na još višu razinu od sopstva iz BAU.

Svačija, Jarovita su uzrokom učinkom s'pete,
Proznajna uzrokom samo – Četvrta nijednim od dvog.²²

(Svačija i Jarovita prepostavlja da su vezane uzrokom i posljedicom a Proznajna je vezana uzrokom. To se dvoje (uzrok i posljedica) ne može dokazati u Četvrtoj.)

nātmānam na parāś caiva na satyam na api
cānr̥tam |
prājñāḥ kiñcana samvetti turyam tat sarvadṛk
sadā || ManUK 1.12. ||

Proznajna ništa ne motri, ni sebe ni drugih svjesna,
istine kao ni laži. No Četvrta uvijek sve motri.

(Proznajna ne zna ništa, ni sebe ni druge, ni istinu ni laž; ta Četvrta uvijek sve motri.)

dvaitasyāgrahaṇam tulyam ubhayoh
prājñatūryayoh |
bījanidrāyutaḥ prājñāḥ sā ca turye na vidyate ||
ManUK 1.13. ||

22 Ovu kiticu citiraju Maṇḍana Mišra u BrS 3.171 i Surešvara u NaiS 4.41.

Proznajna, Četvrta obje slično ne vide dvojstvo.
Proznajnoj je spanje sjeme. Usnulost Četvrta
nema.

(Proznajna i Četvrta obje jednakо ne zahvaćaju dvojstvo; Proznajna je povezana sa spavanjem koje [joj] je sjeme dok ni spavanje u Četvрtoj ne postoji.)

svapnanidrāyutāv ādyau prājñas tv
asvapnanidrayā |
na nindrām naiva ca svapnam turye paśyanti
niścitāḥ || ManUK 1.14.||

Prve su s'pete spanjem, snom Proznajna pak
snom bez snova.

Tko je sabran u Četvрtoj ne vidi spavanje ni sne.

(Prve su dvije povezane sa spavanjem i snom ali Proznajna je [povezana] sa spavanjem bez snova; oni koji su ustaljeni u Četvрtoj ne vide ni spavanje ni san.)

anyathā gṛhnataḥ svapno nindrā tattvam
ajānataḥ |
viparyāse tayoḥ kṣīṇe turīyaṁ padam aśnute ||
ManUK 1.15.||

U snu se lažno zahvaća, u spanju istina ne zna.
Kada im mine obmana, stiže se k stopi Četvрtoj.²³

(San pripada onomu koji lažno zahvaća, spavanje onomu koji ne zna istinu; kad je zabluda toga dvojega nestala, dostiže se Četvрta stopa.)

anādimāyayā supto yadā jīvāḥ prabudhyate |
ajam anidram asvapnam advaitam budhyate
tadā || ManUK 1.16.||

Kad se žiće, zaspalo s vječne pričine, probudi,
zna nerođeno, nespalo, nesnovito i nedvojno.²⁴

(Kada se žiće, duboko zaspalo po beskrajnom pričinu, probudi, tada spoznaje nerođeno, nezaspalo, nesanjuće, nedvojstveno.)

prapañco yadi vidyeta nivarteta na samśayaḥ |
māyāmātram idam dvaitam advaitam
paramārthataḥ || ManUK 1.17.||

Kad bi bilo umnažanje, nedvojbeno bi prestalo.
Ovo je dvojstvo iz pričina, iz višnjeg smisla
nedvojstvo.

23 Ovu kiticu citira Surešvara u *NaiS* 4.42.

24 Ovu kiticu citira Šaṅkara u *BSBh* 2.1.9.

(Nema sumnje da bi umnažanje iščeznulo kad bi ga bilo²⁵; ovo je dvojstvo samo pričin, nedvojstvo je u najvišoj istini.)

**vikalpo vinivarteta kalpito yadi kenacit |
upadeśād ayaṁ vādo jñāte dvaitam na vidya-
te || ManUK 1.18. ||**

Zamišljaj može nestati, ako ga netko zamišlja – taj govor služi pouci; u znanom nema dvojnosti.²⁶

(Zamišljaj bi iščezao ako bi ga tko zamišljao; ovaj je govor zbog pouke, u spoznatom ne postoji dvojnost.)

Māṇḍūkya-upaniṣad 8.-11.:

**so 'yam ātmādhyakṣaram omkāraḥ |
adhimātram pādā mātrā mātrāś ca pādā akāra
ukāro makāra iti || ManU 8. ||**

²⁵ Po Šaṅkari svijet pojava iščezava za onoga koji se probudio (*ManUK 1.16*). Šaṅkara se pita kako je moguće nedvojstvo dok postoji pojavanaugh mnogostrukost. Odgovor je da svijet pojava ne postoji kao što ni zmija ne postoji kod pogrešne predodžbe pri kojoj se čini da je uže zmija.

²⁶ Šaṅkara to shvaća kao pouku o krajnjoj istini u kojoj su ideje učitelja, učenika i svetih tekstova samo zamišljaj koji može nestati poput svega drugoga što se zamišlja. Ako čitamo ovu kiticu kao prethodnu, u kojoj se govori o prolaznosti izvanjskoga umnažanja (prapañca), možda ova govor o prolaznosti unutarnjih predočaba (vikalpa). O čem se radi kad se kaže da ovaj govor služi pouci? Zamenjena ayam (ovaj) navodi na to da se radi o tvrdnjama izrečenima u prvoj i prethodnoj kicici, što znači da su ideje o nastanku i nestanku također dio svijeta dvojnosti i da je cijela ta argumentacija dio duhovnoga napora.

Ovo takvo sopstvo u odnosu na slog glas je *om̄*. U odnosu na mjeru stope [četvrtingu] su mjere [more] i mjere [more] su stope: glas *a*, glas *u* i glas *m*.

**jāgaritasthāno vaiśvānaraḥ akāraḥ prathamā
mātrāpt̄er ādimattvād vā |
āpnoti ha vai sarvān kāmān ādiś ca bhavati ya
evam̄ veda || ManU 9. ||**

Vaiśvānara koji stoji u budnosti je prva mora, glas *a* zbog postizanja [punine glasa?] ili zbog prvjenstva [u slogu *a+u+m*]²⁷. Tko tako zna postiže sve želje i postaje prvi.

**svapnasthānas taijasa ukāro dvitīyā
mātrotkarṣad ubhayatvād vā | utkarṣati ha
vai jñānasaṁtatiṁ | samānaś ca bhavati |
nāsyābrahmavit kule bhavati ya evam̄ veda ||
ManU 10. ||**

Jarovita koja stoji u stanju sna druga je mora glas *u* zbog uzdignuća ili zbog središnjega

²⁷ Kao što je Svačija prva od četiri stope, tako je slovo *a* prvo u abecedi. S druge strane, Svačija stopa dopire do svakoga kao što slovo *a* dopire do svih riječi. Glasovno usporedi: *akāra* (glas *a*), *ādīmatvā* (prvjenstvo) i *āpti* (postizanje).

(obojakog)²⁸ položaja [u slogu a+u+m]. Onaj koji tako zna uistinu uzdiže neprekinutost zna-nja i [u svojoj porodici] postaje jednak [precima?]. U njegovoj porodici nitko nije ne-znalač brahma.

**suṣuptasthānah prājño makārah tṛṭīyā mātrā
miter apīter vā |
minoti ha vā idam sarvam apītiś ca bhavati ya
evaṁ veda || ManU 11. ||**

Prozajna koja stoji u stanju duboko usnuloga treća je mora glas m zbog ustanovljavanja ili zbog iščeznuća. Tko tako zna ustanovljava sve ovo i postaje iščeznuće ²⁹.

28 Šaṅkara tvrdi da je glas *u* nadmoćan (*utkrṣta*) glasu *a* kao što je Jarovita nadmoćna *Vaiśvānari*. Riječ *ubhaya* Šaṅkara shvaća kao *madhya* jer je slovo *u* između a i m isto kao što je blještava između *Vaiśvānare* i Prozajne. Glasovno usporedi: *ukāra* (glas *u*), *utkarṣa* (uzdignuće) i *ubhāyātva* (obojakost).

29 Po Šaṅkari *apīti* (iščeznuće) znači sjednjenje (*ekibhāva*). Glasovno usp. makāra (glas *m*), miti (ustanovljavanje), *apīti* (iščeznuće); usp. *m-iti:api-iti*, tj. *m=api* (prijedlog sa značenjem približavanja [čemu], stizanja, sjednjenja [s čime]).

Māṇḍūkyā-kārikā 1.19-1.23:

**viśvasyātvavivakṣayām ādisāmānyam
utkrṣṭam |
mātrāsaṁpratipattau syād āptisāmānyam eva
ca || ManUK 1.19. ||**

Kažuć' da je *Svacija a* sličnost se prvenstva kaže, Pristupi l' mjera glasa *a* viši će prijevoj postić' slog.

(U želji da se izrazi to da je *Svacija (višva)* glas *a* sličnost s prvenstvom je istaknuta ³⁰; a možda je u pristupanju njere [*a* kao *Svacije*] sličnost s postizanjem.)

**taijasasyotvavijñāna utkarṣo dṛṣyate sphuṭam |
mātrāsaṁpratipattau syād ubhayatvam tathā
vidham || ManUK 1.20. ||**

Znajuć': "Jarovita je *u*", jasno je da se uzdiže. Pristupi l' mjera glasa *u* usred oba kraja ide.

(U razaznaji toga da je glas *u* Jarovita [stopa] jasno se uočava uzdignuće; a možda je u pristupanju njere

30 U izdanju koje je komentirao Šaṅkara umjesto *utkrṣta* stoji *utkata* što Šaṅkara tumači kao *udbhṛta* (iznesen, odabran). Ta *kārikā* predstavlja parafrazu *ManU 9*.

[more] (*u* kao Jarovite) na taj način [istaknuta] njena obojakost.)

**makārabhāve prājñasya mānasāmanyam
utkaṭam |
mātrāsampratipattau tu layasāmānyam eva ca ||**
ManUK 1.21.||

U tom da *m* je Proznajna sličnost se s mjernjom ističe.

No kad mjera *m* pristupi, slog će, k'o svijet, kraju doći.³¹

(U pojavi glasa *m* kao Proznajne [stope] istaknuta je sličnost s mjerenjem; ali i u pristupanju mjere [*m* kao Proznajne] ta je sličnost u razrješenju.)

**triṣu dhāmasu yas tulyaṁ sāmānyam vetti
niścitaḥ |
sa pūjyaḥ sarvabhūtānāṁ vandyāś caiva
mahāmuniḥ || ManUK 1.22.||**

³¹ ManUK 1.21. tumači riječ apiti (ulazak, utapanje) riječju laya (ležanje, ras-takanje). Radi se vjerojatno o tome da Proznajna stopa predstavlja pad osobe u duboki san bez snova; s druge strane glas *m* kao završni glas predstavlja kraj sloga om.

Tko točno takvu sličnost zna u tri svijeta i mjera tri,

veli je mudrac, častit' ga, štovat' trebaju bića sva.

("Tko s uvjerenjem zna zajedničku sličnost u trima boravištima taj je veliki mudrac, vrijedan čašćenja, vrijedan da ga štuju sva bića.")

**akāro nayate viśvam ukāraś cāpi taijasam
makāraś ca punaḥ prājñam nāmātre vidyate
gatiḥ || ManUK 1.23.||**

Dok glas *a* vodi Svačijoj, glas *u* vodi Jarovitoj, a glas *m* opet Proznajnoj – bez mjere puta nema nam.

(Glas *a* vodi Svačijoj, glas *u* pak Jarovitoj; a glas *m* [vodi] opet Proznajnoj; gdje nema mjere [more] nema kretanja.)

Māṇḍūkya-upaniṣad 12:

**amātraś caturtho 'vyavahāryaḥ
prapañcopaśamaḥ śivo 'dvaitaḥ | evam omkāra
ātmaiva | saṃviśaty ātmanātmānam ya evam
veda || ManU 12.||**

Četvrta je bez mjere (more)³², neuobičajena, utruće umnažanja, blaga, nedvojstvena. Tako je slog oṁ upravo sopstvo. Tko tako zna uranja sopstvom u sopstvo.

iti upaniṣat samāptā ||

Tako završava upanišad.

Māṇḍūkya-kārikā 1.24-1.29:

**oṁkāraṁ pādaśo vidyāt pādā mātrā na
saṁśayaḥ |
oṁkāraṁ pādaśo jñātvā na kiñcid api cin-
tayet || ManUK 1.24. ||**

Stopu po stopu nek' zna oṁ, mjere bez sumnje stope su,
znavši oṁ stopu po stopu, ništa drugo nek' ne misli!

(Stopu po stopu neka spozna slog oṁ, mjere (more) su stope bez sumnje; spoznavši slog oṁ stopu po stopu neka ništa drugo ne razmatra!)

³² Prvo je značenje riječi *amātra* bez mjere ili neizmjeriv. Riječ se pojavljuje i u BAU (K) 3.8.8.

**yuñjīta praṇave cetaḥ praṇavo brahma nirb-
hayam |
praṇave nityayuktasya na bhayaṁ vidyate
kvacit || ManUK 1.25. ||**

Svijest nek' ujarmi sloganom oṁ, jer oṁ je brahman bez straha.

Vječno ujarmljenog uz oṁ neće uhvatit' strah.

(Neka ujarmi svijest u slogu oṁ, oṁ je neustrašivi brahman; nigdje ne postoji strah za onoga koji je vječno učvršćen u sloganu oṁ.)

**praṇavo hy aparaṁ brahma praṇavaś ca paraḥ
smṛtaḥ |
apūrvo 'nantaro 'bāhyo 'naparaḥ praṇavo
'vyayaḥ || ManUK 1.26. ||**

Niži je, naime, brahman oṁ, oṁ je i brahman najviši.

Ispred njeg, u njem, izvan njeg nega drugog do vječnog oṁ.

(Slog oṁ je, naime, niži brahman, slog oṁ je upamćen i kao najviši. Nepromjenjivi oṁ nema prethodnika, nema unutrašnjosti, nema vanjštine, ni drugosti.)

**sarvasya praṇavo hy ādir madhyam antas taṭ-
haiva ca |**
**evaṁ hi praṇavam jñātvā vyāśnute tad ananta-
ram || ManUK 1.27. ||**

Svemu je iskon taj slog *oṁ*, svem je sredina, svemu kraj.

Tko tako spozna taj slog *oṁ* smjesta ga on i doseže.

(Slog *oṁ* je početak, sredina a tako i kraj svega; tako spoznavši slog *oṁ*, dostiže ga³³ se odmah³⁴.)

**praṇavam hīśvaraṁ vidyāt sarvasya hr̥di
saṁsthitam |**
**sarvavyāpinam oṁkāram matvā dhīro na śoca-
ti || ManUK 1.28. ||**

Slog *oṁ* nek se spozna k'o Bog što stoji svima u srcu,

³³ Zamjenica tat je poput riječi brahman u srednjem rodu pa prepostavljam da se na riječi brahman i odnosi. Po Šaṅkari dostiže se bivstvo sopstva (*ātmabhāva*).

³⁴ Iako riječ *anantara* može kao pridjev značiti „bez unutrašnjosti“, „neprekinut“ a kao imenica u srednjem rodu i „brahman“, slijedio sam Šaṅkarinu glosu po kojoj *anantaram* znači *kṣayāt*. U MW *anantaram* kao nesklonjiva riječ može značiti *immediately after, afterwards*.

sveprožimajući om̄ kad zamisli mudrac ne pati.

(Neka se slog om̄ zna kao gospod postavljen u svačijem srcu. Uvidoviti koji zamisli sveprožimajući slog om̄ ne pati.)

**amātro 'nantamātraś ca dvaitasyopaśamaḥ
śivah |**
oṁkāro vidito yena sa munir netaro janah ||
ManUK 1.29. ||

Od kog je spoznat bezmjerni, beskrajni Blagi taj slog *oṁ*, koji sva dvojstva ukida taj je mudrac, ne drugi tko.

(Koji je bez mjere i kojega je mjera beskrajna, koji je blag, utrnuće dvojstva; onaj je mudrac koji je slog *oṁ* spoznao a ne neki drugi čovjek.)

*Māṇḍūkyopaniṣat-kārikā i Brhadāraṇyaka-
upaniṣad*

Nauk o stopama sopstva opisan u *ManU* utemeljen je u BAU 4.3-4.4.25 i u BAU 5.14.3-7. *ManU* 5 sadrži čak i citat iz BAU 4.3.19.³⁵ BAU 4.3. predstavlja razgovor Janake i učenoga brahma Yājñavalkye koji

³⁵ *yatra supto na kāmyāna kāmaṇi kāmayate na kāmyāna svapnam paśyati |*

započinje pitanjem Janakinim što je ovdje izvor svjetla za osobu. Yājñavalkya odgovara da je izvor svjetla Sunce, no kad ono zađe, osobi je svjetlo Mjesec. Kada nema ni Sunca ni Mjeseca, izvor svjetla mu je organj. Kada je organj ugašen, svjetlo mu je riječ. Kada ni riječi nema, svjetlo mu je sopstvo (*ātman*). To je sopstvo osoba koja se sastoji od razaznaje među dahovima (životnim moćima) i koja je unutrašnje svjetlo u srcu. BAU 4.3.7. kaže da ta osoba putuje u oba svijeta, a u snu (*svapna*) prekoračuje ovaj svijet, oblike smrti³⁶. U BAU 4.3.9 se kaže da ova osoba ima dva staništa – ovaj i onaj svijet te treće (*tṛtīya*) stanište sna (*svapna*) gdje se prva dva susreću i odakle osoba promatra ovaj i onaj svijet. Kada osoba sanja (*prasvapiti*), ona uzima građu (*mātrā*) iz cijelog svijeta, iz budnoga stanja, rastavlja ga i opet sastavlja vlastitim svjetlom. U snu osoba sama postaje činitelj (*kartar*). U kiticama 4.3.11-4.3.14 opisuje se zlatna osoba koja nezaspala osvjetljuje (promatra) zaspale (*hirṇmayāḥ puruṣāḥ*) i snom (*svapnenā*) nadvladava tjelesno³⁷. Besmrtna zlatna osoba dahom štiti niže gnijezdo i luta naokolo izvan gnijezda posjećujući viša i niža mjesta. Stvara vidljive oblike, čas se raduje sa ženama, smije se a čas promatra zastrašujuće stvari.

Hanefeld je (1976: 49) primijetio da, iako se u tekstu govorи o tri stanja svijesti (*buddhānta*, *svapnānta* i

³⁶ Dodatak mrtvo rūpāṇi (oblike smrti) u BAU (M) nalazimo u 4.3.8.

³⁷ *svapnenā śārīram abhiprahātya asuptāḥ suptāḥ abhicākāśīḥ | śukram ādāya punar aiti sthānam hirṇmayāḥ puruṣa ekahamsaḥ || „Im Schlaf (oder Traum) das Körperhaftē abstößend, betrachtet der Nichtschlafende die Schläfenden. Indem er das Helle an sich nimmt, kehrt der goldene, einzige Schwan des Geistes zu seiner Stätte zurück.“ (Horsch 1966: 160.). Olivelle prevodi riječ suptā (zaspale) sintagmom sleeping senses.*

samprasāda), dijelovi teksta govore o samo dvama stanjima. Stanja budnosti i sna razlikuju se u BAU (K) 4.3.18. (*puruṣa etāv ubhāv antāv anusañcicarati svapnāntaṁ ca buddhāntaṁ ca*), dva svijeta u BAU (K) 4.3.7. (*ubhau lokāv anusañcicarati*), nauk o položaju u dva svijeta (u ovom i onom svijetu [BAU (K) 4.3.9]) i nauk o životu i smrti u BAU (K) 4.3.8. (*sa vā ayaṇi puruṣo jāyamānah... sa utkrāman miriyamānah...*). Po Hanefeldu je (ibid.) staloženo stanje dubokog sna (*amprasāda*) pridodano starijemu nauku o dva stanja i pojavljuje se prvi put u BAU (K) 4.3.15. Međutim BAU (K) 4.3.15. i BAU (K) 4.3.34. sadrže gotovo isti tekst samo što prvi odlomak govori o dubokom snu (*amprasāda*), a drugi o stanju sna (*svapnānta*). Tako u oba odlomka osoba luta, raduje se i vidi dobro i loše. To odgovara stanju sna ali proturječi svim drugim opisima dubokoga sna u tekstu³⁸. Zato je očigledno da BAU (K) 4.3.34. predstavlja izvorniji tekst koji je poslužio kao model za BAU (K) 4.3.15. gdje se osoba u duboku snu raduje, luta i vidi dobro i zlo da bi se kasnije vratila u stanje sna³⁹. U BAU (K) 4.3.34. iz stanja sna se vraća u stanje budnosti.

sa vā eṣa etasmin **samprasāde ratvā caritvā**
dṛṣṭvaiva puṇyam ca pāpaṁ ca punaḥ
pratinyāyam pratiyony ādravati svapnāyaiva !
BAU 4.3.15. ||

³⁸ U BAU (K) 4.3.19. se kaže da osoba ne vidi snova, ne želi želje i ne kreće se. U BAU (K) 4.3.22. se kaže da osobu u duboku snu ne prate ni dobro ni zlo.

³⁹ U BAU (K) 4.3.34. osoba se u snu raduje, luta i vidi dobro i zlo da bi se kasnije vratila u budnost što ima mnogo više smisla od BAU (K) 4.3.19.

Taj se takav, nakon što se u tom stanju spokoja kretao, radovao i motrio dobro i zlo, u obrnutom redu prema ishodištu žuri u san.

sa vā eṣa etasmin svapnānte ratvā
caritvā dṛṣṭvaiva puṇyam ca pāpam ca
punah pratinyāyam pratiyony ādravati
buddhāntāyaiva || BAU 4.3.34 ||

Taj se takav, nakon što se u tom stanju sna kretao, radovao i motrio dobro i zlo, u obrnutom redu prema ishodištu žuri u budnost.

Hanefeld tvrdi da je redaktor oblikovao *BAU* (K) 4.3.15 po modelu izvornijega odlomka 4.3.34. kako bi dobio sustav gdje se osoba kreće iz stanja budnosti u san, iz sna u duboki san odakle se vraća u san pa u budnost. To potvrđuje i primjer iz *BAU* (K) 4.3.18. gdje se riba koja se kreće između dviju obala koristi kao primjer za kretanje između stanja budnosti i sna. Taj primjer u kojemu se očito radi o samo dva stanja redaktor nije mogao izmijeniti tako da doda i primjer za treće stanje svijesti. Hanefeld štoviše dodaje da je primjer s ribom oblikovan po uzoru na *BAU* (K) 4.3.7 gdje se, po njegovu mišljenju, stanja budnosti i sna izjednačavaju sa svijetom živih i umrlih. *BAU* (K) 4.3.9 govori o

dva staništa čovjekova, o ovom svijetu (svijetu živih) i onom svijetu (svijetu mrtvih) koje povezuje stanje sna. Ta se trodioba teže može uskladiti s diobom na stanje budnosti, sna i dubokoga spokojnog stanja sna bez snova koje očito predstavlja oslobođenje a ne svijet mrtvih. Po Hanefeldu (1976: 51) radi se o razvoju starijega nauka o dva svijeta kojima je pridodan treći. Stanje duboka sna ili spokoja (*samprasāda*) se u *ManU* 5 naziva *suṣupta*. U *BAU* se radi o najvišem stanju, o svijetu brahma (BAU [K] 4.3.32-33). Riječ *samprasāda* nalazimo također u *ChU* 8.3.4 gdje se kaže da je *samprasāda* (staloženost) sopstvo, da je besmrtno i brahman i da se uzdiže iznad tijela i dohvaća najviše svjetlo. U *ChU* 8.12.3 se, međutim, *samprasāda* poput zlatne osobe iz *BAU* (K) 4.3.13 smijući raduje sa ženama⁴⁰ iako taj opis više odgovara stanju sna.

Iz toga vidimo da *BAU* poučava nauk o trima stanjima svijesti koji je izvorno vjerojatno bio nauk o dva ma stanjima svijesti i nauk o ovom i onom svijetu. U *ManU* i *ManUK* nalazimo nauk o četirima stanjima svijesti, odnosno nauk o četirima stopama sopstva. U *ManU* 3. prva je stopa *Vaiśvānara*⁴¹ i stan joj je budnost⁴², druga je stopa *Jarovita* (*taijasa*) i stan joj je san (*svapna*). Pridjev *taijasa* pojavljuje se i u *BAU* (K) 4.4.9 koji

40 *BAU* (K) 4.3.13: ...stribhiḥ saha modamāno jakṣad... *ChU* 8.12.3.: ...jakṣat kṛidān ramamāno stribhīr...

41 Pojam *Vaiśvānara* se u *BAU* pojavljuje u *BAU* (K) 1.1.1 i 5.9.1. U oba se slučaja pojam koristi kao pridjev uz riječ oganj (*agni*). U *BAU* (K) 5.9.1. se kaže da je oganj *Vaiśvānara* oganj koji probavlja hranu. Zanimljivo je da kad osoba umire više ne čuje pucketanje vatre što znači da se smatralo da oganj *Vaiśvānara* gori samo kad osoba boravi na ovome svijetu koji se poistovjećuje s budnim stanjem.

42 Za razliku od *BAU* gdje se koristi pojam *buddhānta*, u *ManU* se koristi pojam *jāgarita*.

je neizravno vezan uz BAU (K) 4.3.20. U BAU (K) 4.4.9 jaroviti (*taijasa*) znalač brahma ide bijelim, plavim, zlatno žutim, zelenim putom. U BAU (K) 4.3.20 to se pojašnjava tvrdnjom da su žilice *hitā* oko osrčja ispunjene tekućinom tih boja i da osoba sanjajući zamišlja opasnost povezujući razne doživljaje iz budnog stanja. Tako se u BAU posredstvom boja koje ispunjavaju žilice *hitā* pojam *taijasa* može jasno dovesti u vezu sa stanjem sna. Treća se stopa u ManU 5 naziva Proznajnom (*prājñā*). Ona je duboki san bez snova (*supta*) i stoji u stanju duboke usnulosti (*suṣupta*). U dubokom snu osoba ne želi želje i ne vidi sna, isto kao i u BAU (K) 4.3.19.⁴³ Ono u čemu se ManU razlikuje od BAU je četvrta stopa sopstva koja je u ManU 7 i 12 opisana samo *via negativa* (niječnim putom). ManU 7 osim pojmove preuzetih iz buddhističke filozofije (v. bilješku 19) pokazuje pojmovnu podudarnost i s BAU (K) 4.5.13-15 gdje je sopstvo također opisano odricanjem osobina i svojstava. Sopstvo iz BAU se poput Četvrtoga iz ManU ne može zahvaćati s tim da sopstvo u BAU ne zahvaća⁴⁴. Sopstvo iz BAU (K) 4.5.13 nema ni unutrašnjosti (*anantara*) ni vanjskosti (*abāhya*) baš kao što četvrti iz ManU 7 nema ni unutarnje ni vanjske proznaće a nije ni nakupina proznaće (*nāntaliprajñāṇam na bahiḥprajñāṇam nobhayataḥprajñāṇam na prajñānaghanaṁ* ...). Pojam nakupine proznaće (*prajñānaghana*) pojavljuje se u BAU (K) 4.5.13 pri opisu najvišega sopstva. Moglo bi se reći da se ManU 7 nadovezuje na BAU 4.5.13 stavljajući četvrtu stopu na još višu razinu od

⁴³ BAU (K) 4.3.19. ...na kañcana kāmaṇī kāmayate na kañcana svapnam paśyati | ManU 5. ...na kañcana kāmaṇī kāmayate na kañcana svapnam paśyati |
⁴⁴ BAU (K) 4.5.15. agrhyo na hi gṛhyate | ManU 7. ...agrāhya...

sopstva iz BAU koje je nakupina proznaće. ManU očito ne može tvrditi da je četvrta nakupina proznaće jer je proznajna stopa treća.

Na ovome se primjeru lijepo vidi razvoj nauka o stanjima svijesti. Ako je Hanefeld u pravu, najstariji bi se sloj nauka nalazio u BAU (K) 4.3.7-9 gdje se govori o dva svijeta koji su kasnije povezani stanjem sna koje ih spaja. BAU (K) 4.3.16-18 i 34 govori o stanju sna i budnosti. U BAU (K) 4.3.15 i 19-33 stanju budnosti i sna dodaje se treće stanje, stanje duboka, spokojna, sna bez snova koje se u BAU, čini se, opisuje kao najviše stanje⁴⁵. BAU (K) 4.3.23-31 tako govori da je stanje *samprasāde* stanje u kojem se ništa ne opaža jer tamo i nema drugoga kojega bi se spoznalo. U BAU (K) 4.3.32 se zaključuje:

salila eko draṣṭādvaito bhavati | eṣa
brahmalokaḥ samrāṭ | iti hainam anuśāśāsa
yājñavalkyah | eṣāsyā paramā gatih | eṣāsyā
paramā sampat | eṣo 'sya paramo lokaḥ | eṣo
'sya parama ānandaḥ |

On postaje more, jedan, motrilac, bez dvojstva. To je svijet brahma, kralju. Tako ga je poučio Yājñavalkya. To je njegov najviši hod. To je nje-

⁴⁵ BAU (K) 4.5.20. so 'sya paramo lokaḥ |

gov najveći uspjeh. To je njegov najviši svijet. To je njegovo najviše blaženstvo.

Duboki je san u BAU isto kao i Četvrt u *ManU* ono najviše bez dvojstva (*advaita*), i u BAU, čini se, predstavlja oslobođenje. Pa ipak je u *ManU* iznad dubokog sna dodano i četvrtto. Je li moguće da je škola mišljenja koja je iznjedrila *ManU* morala dodati tu četvrtu stopu upravo zbog odlomaka u BAU kao što je BAU (K) 4.3.15 koji je izvorno govorio o stanju sna ali je redaktorskim zahvatom "progovorio" o dubokom stanju bez snova? Pri tome su se u odlomku zadržali stari opisi sna gdje osoba slobodno luta i vidi vrlinu i grijeh, što je u najvišem stanju nemoguće. Kako bi se izbjegle poteškoće s uskladivanjem tih tvrdnja s naukom o oslobođenju, bilo je potrebno dodati još jedno stanje iznad spokojnoga sna bez snova koje je onda u *ManU* 7 i 12 opisano isključivo negativnim pojmovima, dijelom preuzetima iz buddhističke a dijelom iz upanišadske tradicije koji nedvosmisleno opisuju najviše stanje. Tako pridjeve *amātra* (neizmjeran), *advaita* (nedvojstven) nalazimo i u BAU⁴⁶.

Ipak četvrta stopa iz *ManU* 7 i 12 nije potpuna inovacija *ManU*. Taj je nauk vrlo vjerojatno oblikovan po modelu nauka o četvrtoj stopi metra *gāyatrī* opisanom u BAU (K) 5.14.3-4. Poput sopstva u *ManU* 2, u BAU je *gāyatrī* četverostopna (*catuśpadī*). Inače se vedski metar *gāyatrī* sastoji od triju stopa po osam slogova za

46 *amātra* u BAU (K) 3.8.8., *advaita* u BAU (K) 4.3.22.

razliku od *anuṣṭubha* koji se sastoji od četiriju stopa po osam slogova. Po BAU (K) 5.14.1-3 prva se stopa sastoji od osam slogova: *bhū-mi* (zemlja), *an-ta-ri-kṣa* (ozračje), *di-au* (nebo), druga od slogova: *r-caḥ*, *ya-jumī-si* i *sā-mā-ni* (vrste vedskih izričaja) a treća od slogova *prā-na* (dah), *a-pā-na* (oddah) i *vi-ā-na* (razdah). Tim se vidljivim stopama, međutim, dodaje i četvrta stopa koja se u BAU naziva *caturtha* i *turīya* (u *ManU* 7 se četvrta stopa također naziva *caturtha* dok se u *ManUK* 1.10-14 ona naziva *turya*). Četvrta je stopa *gāyatrī* [Sunce?] koje grije onkraj zraka (*parorajas*). U nastavku se riječ *parorajas* (onkraj zraka) tumači kao *raja uparyupari tapati* (grije visoko iznad zraka). U BAU (K) 5.14.4 dodaje se i tvrdnja da je kitica *gāyatrī* utemeljena (*pratiṣṭhita*) u četvrtoj stopi koja je pak utemeljena u istini (*satya*). Iz toga bi se moglo prepostaviti, imajući na umu jezične podudarnosti s BAU, da je nauk o četvrtoj stopi sopstva iz *ManU* 7 i 12 oblikovan po uzoru na BAU 5.14. 3-4 gdje se opisuje četvrta stopa kitice *gāyatrī*⁴⁷. Poput četvrte stope *gāyatrī* i četvrta se stopa sopstva nalazi onkraj triju stanja budnosti, sna i dubokoga sna. Ta se tri stanja štoviše u *ManU* nazivaju stopama (*pada*) poput stopa kitice *gāyatrī*, za razliku od BAU 4.3 gdje se budnost, san i duboki san nazivaju krajevima (*anta*) i još nema usporedbe s metričkim obrascem koji je u *ManU* očito ušao kao ishod utjecaja nauka o četirima stopama kitice *gāyatrī*. *ManU* očito uspoređuje slogovnu mantru *om̄* s metričkom/strofičkom mantrom *gāyatrī*.

47 Ne treba zaboraviti ni to da je broj četiri dosta tipičan za buddhizam (npr. četiri plemenite istine), pa i za buddhističku meditaciju (četiri *saṃāpatti*, četiri *brahmavihāre*, četiri *dhyāne*)

Čini mi se da je taj postupak preuzimanja dijelova starijega nauka i njegove preoblike donekle usporediv s postupkom *samanvaye* ili usklađivanja upanišadskih učenja koji je proveden u prvoj poglavljju *Brahma-sūtra*, osnovnoga priručnika vedantske filozofije. *ManU* i *ManUK* predstavljaju mlađi tekst koji već pripada monističkomu nauku škole koja će se kasnije nazivati advaita-vedānta (nedvojstvena vedānta). Nauk o četirima stopama sopstva iz *ManU* i *ManUK*, oblikovan po uzoru na nauk o trima stanjima svijesti i nauk o četirima stopama kitice *gāyatrī* iz *BAU*, predstavlja svjestan napor usustavljanja tih upanišadskih učenja u skladu sa sustavnim načinom filozofskoga promišljanja. Kao što se iz toga primjera vidi, ta sustavna filozofija polazi od starije upanišadske tradicije u kojoj je duboko ukorijenjena. Filozofska vedānta, ostajući u duhu vjerna upanišadima, usustavljuje njihova učenja čineći od njihovih pouka nauk utvrđen u čvrstu logičkom redu.

Kratice:

<i>AnSS</i>	<i>Ananda ashrama sanskrit series</i>
<i>BAU (K)</i>	<i>Bṛhadāraṇyaka-upaniṣad kāṇva</i>
<i>BAU (M)</i>	<i>Bṛhadāraṇyaka-upaniṣad mādhyamidina</i>
<i>BAUBh</i>	<i>Bṛhadāraṇyaka-upaniṣad-bhāṣya</i>
<i>BhGBh</i>	<i>Bhagavad-gītā-bhāṣya</i>
<i>BrS</i>	<i>Brahma-siddhi</i>
<i>BSBh</i>	<i>Brahmasūtra-bhāṣya</i>

<i>ChU</i>	<i>Chandogya-upaniṣad</i>
<i>Ksu</i>	<i>Kauśitaki-upaniṣad</i>
<i>ManU</i>	<i>Māṇḍūkya-upaniṣad</i>
<i>ManUK</i>	<i>Māṇḍūkyopaniṣat-kārikā</i>
	<i>MW Monier Williams Sanskrit-English Dictionary</i>
<i>Nai</i>	<i>Naīkarmya-siddhi</i>
<i>SamK</i>	<i>Sāṃkhya-kārikā</i>
<i>SvU</i>	<i>Śvetāśvatara-upaniṣad</i>

Popis literature

a) Izdanja teksta

- Bhattacharya, Vidhushekha (izd. i prijev.) (1943, reprint 1989), *The Āgamaśāstra of Gauḍapāda*, Delhi, Motilal Banarsidass
 Böhlingk, Otto (izd. i prijev.) (1889)
Bṛhadāraṇyakopanishad in der Mādhyamidina-Recension, Sankt Petersburg, Kaiserliche Akademie der Wissenschaften
 Karmarkar, Ragunath Damodar (izd. i prijev.) (1953),
Gaudapāda-kārikā, Poona, Bhandarkar Oriental Research Institute
 Olivelle, Patrick (izd. i prijev.) (1998), *The Early Upanisads*, New York, Oxford University Press
 Ten Principal Upaniṣads with Śaṅkarabhāṣya, Works of Śaṅkarācārya in original Sanskrit, vol. 1., Delhi, Motilal Banarsidass (1964, pretisak 2007)

b) Dodatna literatura, uži izbor

- Cole, Colin (1982), Asparša Yoga: A Study of Gauḍapāda's Māṇḍūkya Kārikā, Delhi, Motilal Banarsidass
- Comans, Michael (2000), The Method of Early Advaita Vedānta, Delhi, Motilal Banarsidass
- Deussen, Paul (1906), *The Philosophy of the Upanishads*, Edinburgh, T. & T. Clark
- Gonda, Jan (1975), *Vedic literature (Saṃhitās and Brāhmaṇas)*, HIL, vol. I, fasc. 1, Wiesbaden, Otto Harrassowitz
- Hanefeld, Erhardt (1976), *Philosophische Haupttexte der Älteren Upaniṣaden*, Wiesbaden, Otto Harrasowitz
- Horsch, Paul (1966), *Die Vедische Gāthā und Śloka Literatur*, Bern, A. Francke AG Verlag
- Ježić, Mislav (1999), *Rgvedske upaniṣadi*, Zagreb, Matična hrvatska
- Ježić, Mislav (2000), Īśā-upaniṣad, u: Čaušević, E., Matišić, Z., Merlin, B., Ždralović, M. (ur.) *Trava od srca*, Zagreb, Sekcija za orijentalistiku Hrvatskoga filološkog društva, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 89-111.
- Ježić, Mislav (2007), *Īśā-upaniṣad: History of the Text in the Light of the Upaniṣadic parallels*, u tisku, predstavljeno na The 4th International Vedic Worshopu u Austinu 2007.
- Ježić, Mislav (2007), *Kauṣītaki-upaniṣad: The Development of the text and its Final Redaction*, u tisku, predstavljeno na 13th World Sanskrit Conference u Edinburghu 2007.

- Katičić, Radoslav (1973), *Stara indijska književnost*, Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske
- King, Richard, (1995) *Early Advaita Vedānta and Buddhism*, New York, State University of New York Press, Reprint 1997. Delhi Sri Satguru Publications
- Mahadevan, T.M.P. (1952), *Gauḍapāda: A Study in Early Vedānta*, Madras, University of Madras
- Nakamura, Hajime (1950, eng. prijev. 1983, reprint 1989), *A History of Early Vedānta philosophy (Vol. I)*, Delhi, Motilal Banarsidass
- Nakamura, Hajime (1950, engl. prijev. 2004), *A History of Early Vedānta philosophy (Vol. II)*, Delhi, Motilal Banarsidass
- Vetter, Tillman (1978), Die Gauḍapādiya-kārikās: Zur Entstehung und zur Bedeutung von Advaita, *Wiener Zeitschrift für die Kunde Südasiens* 22, str. 95-131.
- Welleser, Max (1910), *Der ältere Vedānta, Geschichte, Kritik und Lehre*, Heidelberg, Carl Winters Universitätsbuchhandlung